

שמעתא למיקתא

גליון 20 - פ' קרח ה'תשע"א / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

המלוה לחבירו בלא עדים, האם עובר על "לפני עור לא תתן מכשול"

איתא בב"מ (נה): "אמר ר"י אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים עובר משום לפני עור לא תתן מכשול, וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו" (כשתובעו זה כופר, הכל מקללים אותו ואומרים שהוא דובר על צדיק עתק, רש"י) [עיי' **גרייף לרס"ג** (ל"ח נה עמ' 106 סור א) שכתב שרק המלוה עובר ולא הלוה משום שעל לפני עור לא עוברים בשעת נתינת המכשול, אלא כשכשלו השני בפועל. אולם דבריו תלויים באשלי רברבי, עיי' **ביד מלאכי** (כלל שס), **בחי"ק** (חז"מ ח"א דף י"ט ד"ה אכן ראיתי), **בחז"א** (ויד"ס סי' ס"ט ס"ק כה), ועוד, ואכמ"ל].

והנה לכאורה רב וריש לקיש לא פליגי וא"כ המלוה ללא עדים עובר על לפני עור ועוד יש בזה משום קללה וכמבואר לעיל. וכן פסק **הרמב"ם** (ל"ח פ"ב ה"ז) כשתי הטעמים [אולם **הרי"ף** (מה: בר"ק) ו**הרא"ש** (פ"ה ט"ז) הביאו להלכה רק דברי רב ומשמע דס"ל דהם פליגי אהדדי]. וכדבריו **כתב השו"ע** (חז"מ סי' ע"ט) (ע"ש) [ועיי' **בשלמת חיים** (דיינים סי' ב) שכתב שאם ליכא עדים ולא יכול לכתוב שטר פטור מהמצות עשה, וכן מבואר **גרייף לרס"ג** (שם)]. אולם לפי **התורה לשמה** (שאילה תו ד"ה איברא) שכתב דחכמים הצריכו עדים משום דהיכא דאפשר לתקוני דיכול שילוהו בעדים לא יסמוך על חזקת כשרות להלותו שלא בעדים, נ"י דאם אין בידו עדים יכול לסמוך על חזקתו. אולם דבריו הם דברי חידוש, ועיי'ן].

ועיין ברש"י (שם) שפירש שהטעם דאיכא משום לפני עור בהלוואה ללא עדים "כי עולה על רוחו של הלוה לכפור" [ועיי' **בשו"ת צור יעקב** (ט"ז י"ד ד"ה ועוד נלע"ד תהביא ראיה) דפירש דעיי"ז נמצא הלוה עובר "על פריעת בעל חוב מצוה". ו**גרייף לרס"ג** (שם) כתב שמכשילו ב"לא תכחשו", ויש להאריך בזה ואין כאן מקומו]. וכתב **הלחם משנה** (שם פ"ב ה"ז) דאע"פ שאף בעדים יכול לטעון פרעתי, מ"מ יש לומר דלא חיישינן דיכפור דאטו ברשיעי עסקינן, אלא י"ל דחיישינן שאם לא ילוהו בעדים ישכח הדבר שהלוהו וישבע, אבל כשיש עדים אע"פ שלא יזכור יפרע ולא ישבע, ע"כ.

אבל במהר"ם שיף (שם) מבואר דחיישינן שיכפור במזיד. ולדעתו צ"ל כדברי **המאירי** (שם ד"ה הנושה) שכתב שעדים מועילים דוקא בדרך שלא יהא בידו לומר פרעתי, כגון שהתנה עם הלוה אל תפרעני בפני פלוני ופלוני או בשטר. [אולם **בהגהות חו"י** (על רש"י ב"ר"מ ב"מ שם) גם הקשה כקושית הלח"מ דאכתי יכול לטעון פרעתי וע"כ פירש דלא יעני פניו רק יטעון איני יודע אם הלוינני. וכן מסיק **התומים** (אות א). ועיי' **בחת"ס** (ב"מ שם ד"ה אר ראיתי), **בפרי יצחק** (שם ד"ה אמנם לולי וד"ה ולפי מה שכתב), **בתורה לשמה** (שם) ו**בדברי מלכיאל** (ח"ד סי' קלו ד"ה אכן גוף הדבר). ועיי' **בשו"ע** (שם) שפסק דיש להלות בעדים או משכון והמלוה בשטר משובח].

והנה אף אם הלוה הוא תלמיד חכם דלא חיישינן שיעלה על רוחו לכפור, משמע מדברי **הרמב"ם** (שם) דאיכא משום לפני עור שהרי כתב ד"אפילו לת"ח" אסור. אלא **שהב"ח** (חז"מ סי' ע"א) פירש שלת"ח ליכא משום לפני עור אלא רק משום קללה וזה שכתב הרמב"ם "אפילו לתלמיד חכם" כלומר לא מבעי עם הארץ דאיכא נמי משום לפני עור, אלא אפי' לת"ח דאע"ג דליכא למיחש שמא יעלה על רוחו לכפור מ"מ איכא למיחש לקללה. וכ"כ **הפרישה** (אות א) ו**הסמ"ע** (ט"ק ב) [וכן מבואר **בט"ז** (ט"ק א), אבל **בפרי יצחק** (ח"א סי' מח) כתב שדעת הטי"ז דאיכא לפני עור גם בת"ח. ועיי' **בתומים** (ט"ק א) ו**בפרי יצחק** (שם ד"ה באופן אחר)]. וכלשון הרמב"ם פסק **השו"ע** (שם).

אולם במאירי (שם) מבואר דאף בת"ח איכא משום לפני עור. וכן נקט **הלבוש** (שם) כיון שהחשש הוא שיכפור מחמת שכחה, וכן משמע **מהש"ך** (ט"ק א), **הנתיבות** (ט"ק א) ו**הקצור שו"ע** (סי' קע"ט אות ג), וכן פסק **הערוה"ש** (שם אות א).

אלא דמ"מ יש לומר דאיכא היתר להלוות ללא עדים באופן שמוחל לו מלכתחלה על הלוואתו, דכיון שלא יתבענו ליכא משום לפני עור ולא משום קללה. אלא דשוב בינותי דלכאורה אין עצה זו נכונה אם אינו מודיע ללווה שמחל ליה, דהרי אכתי יש לחוש דשמא יעלה על רוחו לכפור כשיתבענו הלוה, ואע"פ שהמלוה בלבו מוחל לו מ"מ יש כאן מחשבת עבירה, ואף בכה"ג איכא משום לפני עור [ועיי' **ספר חפץ חיים** (לשוה"ר כלל ד בבאר מים חיים אות מח). וכן דעת **הגרשו"א זצ"ל** (שם כ"ב פ"ב הגה קכ"ב)]. וכדברינו **כתב בפלא יועץ** (ערך הלוואה) [וכן מבואר **בספר צדקה ומשפט** (וגרי"ג בלוי פ"ב הגה ט) בשם **הגרשו"א זצ"ל**], ודו"ק [אלא **בשלמת חיים** (דיינים סי' יח"ט) כתב שאם מכווין מעכשיו בתורת מתנה או שיחליט בדעתו שלא יתבענו אם הלווה הוא איש נאמן ואינו עולה על רוחו לכפור אין חשש, ע"כ. ועיי' **בדברות משה** (ב"מ ח"ב סי' עב הערה ק) שמבואר דלא מהני להתנות שאם ישכח הלוה ויכפור כשיתבענו המלוה יהיה זה מתנה].

מיהו אכתי יש לעיין אמאי מנהג העולם להקל להלוות ללא עדים. וכבר עמדו בזה הפוסקים, ו**בדברי מלכיאל** (ח"ד סי' קלו ד"ה והנה בזה"ז) יישב עפ"מ **הריטב"א** (מגילה) שהאיסור להלוות בלא עדים הוא רק ממדת חסידות, ע"כ. [ועיי' עוד שם (ח"ה סי' כז). ועיי' **בפלא חריפתא** (שם אות ק)]. ו**בערוה"ש** (שם אות א) כתב כי מכירים זה את זה ונאמנים זה לזה ויודע המלוה שלא יכפור. ומ"מ עיין **בפרי יצחק** (ח"ב סי' מח) שהנהדר תבוא עליו ברכת טוב. וכ"כ **בשלמת חיים** (שם), [ועיי' עוד **בציץ אליעזר** (ח"ז סי' מח אות ג)], ודו"ק.

מי לפניו פרי שברכתו בפה"א ופרי שברכתו ספק בפה"א ספק בפה"ע על איזה מהם יברך

יש לעיין באדם שיש לפניו פרי שברכתו ודאי בפה"א ופרי שברכתו ספק בפה"א ספק בפה"ע (שדינו לברך עליו בפה"א מספק) על איזה פרי עדיף שיברך ויפטור את חברו.

ובפשטות היה נראה לומר דכיון דקימ"ל [ש"ע א"ח סי' ר"ו ס"ג] דאם היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך על פרי האדמה ונתכוון לפטור את פרי העץ יצא, א"כ עדיף טפי שיברך על הפרי שברכתו ודאי בפה"א ויכוון לפטור את הפרי המסופק, כי היכי דלהוי ברכה מעליא על דבר ודאי ולא על דבר מסופק.

איברא דהנה **דתנן** בברכות [מ' ע"ב] היו לפניו מינין הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך, וחכ"א מברך על איזה מהן שירצה. ואמרינן שם **בגמ'** [מ"א ע"א] אמר עולא מח' בשברכותיהן שוות דר' יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין בברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה.

וברש"י שם כתב וז"ל: אבל בשאין בברכותיהן שוות ד"ה אין ברכה אחת פוטרת חברתה ושוב אין כאן מח', ואע"ג דתנן [מ' ע"א] בירך על פירות האילן בפה"א יצא ה"מ בחד מינא וטעה ויברך עליה ב"פ האדמה אבל צנון וזית ובירך על הצנון לא נפטור הזית.

ומבואר בדברי הרש"י דבתרי מיני כיון שבירך על האחד בורא פרי האדמה אנו פוסט את המין השני שברכתו בורא פרי העץ. ולדבריו נמצא דעדיף טפי דיברך בפה"א על הפרי שברכתו ספק בפה"א ספק בפה"ע ויכוון לפטור את הפרי השני שברכתו ודאי בפה"א, דבכה"ג יפטור שניהם בברכה זו, משא"כ אם יברך על הפרי שברכתו ודאי בפה"א ויכוון לפטור את הפרי המסופק הרי שלצד דברכת הפרי המסופק הינה בפה"ע לא יצא יד"ח בברכה זו ונמצא שאוכל פרי זה בלא ברכה.

ואע"ג דאנן קימ"ל דאם היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך על פרי האדמה ונתכוון לפטור את פרי העץ יצא, מ"מ בנידון דידן דהספק הוא איך לנהוג לכתחילה, מילתא דמסתברא עדיף טפי לברך בכה"ג דיצא ידי חובת ברכה לפי כל הדעות, מאשר לברך ברכה המבוררת אבל באופן שאינו יוצא ידי חובת ברכה לכל הדעות.

אלא דלכא' י"ל דהרש"י לא איירי אלא בסתמא דכל שהיו לפניו תרי מיני ובירך בסתמא על מין שברכתו בורא פרי האדמה לא פטר את הפרי שברכתו בורא פרי העץ, אבל בכה"ג דבשעת ברכתו מכוון להדיא לפטור את הפרי שברכתו בורא פרי העץ שפיר נפטור פרי העץ בברכה זו. וכמ"ש להדיא **הר' יונה** [ברכות כח: ד"ה אבל] וז"ל: ועוד בא להשמיענו שאם בירך תחילה על המין האחד בפה"א והביאו לפניו מין אחר שברכתו בפה"ע צריך לברך עליו בפה"ע ואינו נפטור בברכת בפה"א שבירך מתחילה על הראשון, ואע"ג ששינוי בירך על פירות האילן בפה"א יצא זהו כשכוין לברך על אותו הפרי עצמו אבל הכא שבשעה שאמר בפה"א לא נתכוין לברך על פרי העץ צריך לחזור ולברך בפה"ע שאינו נפטור בברכת בפה"א. עכ"ל. הרי דמבואר בדבריו דאם בשעה שבירך בפה"א נתכוון לפטור את הפרי שברכתו בפה"ע שפיר יצא יד"ח אפי' בשתי מינים שונים.

וא"כ בנידון דידן הדרינן לסברא ראשונה ד"ל דיברך על הפרי שברכתו מבוררת ויכוון לפטור את הפרי המסופק.

איברא דהנה **בטור** [א"ח סי' ר"ן] כתב דאם בירך על פירות האילן בפה"א יצא. וכתב שם **הב"י** וז"ל: וכתב **רש"י** [ברכות מא.] גבי הא דאמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות וכו' אבל אין בברכותיהן שוות דברי הכל אין ברכה אחת פוסרתן ושוב אין כאן מחלוקת, ואע"ג דתנן בירך על פירות האילן בפה"א יצא הני מילי בחד מינא וטעה ובירך עליה בפה"א אבל צנון וזית ובירך על הצנון לא נפטור הזית,

חולה שיש בו סכנה שמותר לחלל עליו שבת האם מוטל עליו לעשות המלאכה בעצמו

כתב התשב"ץ (ח"ג סי' לו ד"ה וגם הרמב"ם) "מצוה על כל ישראל להציל את חבירו במקום פקוח נפש אפילו שהדבר כרוך באיסור תורה, כחילול שבת, דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם, ולא תעמוד על דם רעך". וביאר **הלבנוש** (סי' שכח אות ב) "שלא ימות בהם" משמע שאפילו אחרים יסייעו לזה שלא ימות בהם, והיינו אפילו שיחללו את השבת או שאר עבירות עבורו, דהרי אם תרצה לפרש דדוקא בלא חילול חייב לסייע לו שיחיה בהם, פשיטא דהא כבר כתיב לא תעמוד על דם רעך, ע"כ. ועיין עוד **בתוספת יוה"כ** (יומא פה. ד"ה אמר שמואל). וכן נקט **המ"ב** (סי' שכח ס"ק ד וס"ק ו) שמצוה לעשות לחולה רפואה דכתיב ויחי בהם" ולא שימות בהם, ויש בזה משום "לא תעמוד על דם רעך".

ולפי"ז יש לומר שאפילו היכן שיש צורך שאחד יחלל השבת עבור החולה אין נפקותא אם החולה עצמו עושה כן או אחר, שהרי על כולם מוטלת מצות ההצלה.

אולם מדברי **הא"ר** (סי' שכח אות א) לא נראה כן, שהרי כתב שאם החולה עצמו יכול לעשות ע"י הדחק מותר לבריא לחלל שבת עבורו. משמע דאם ליכא דחוק מוטל על החולה לעשות את המלאכה בעצמו.

וכן כתב **בשו"ת אבן שוהם** (סי' כד בהגה) דלפי מה שפסק **הרמ"א** (סי' שכח סע"י יב) שהיכן שאפשר לעשות ע"י עכו"ם עושים על ידו, כל שכן אם החולה בעצמו יכול לעשות החילול שבת בלי איחור ודאי אסור לישראל אחר לחלל שבת עבור החולה, כי נראה דעת רוב הפוסקים דשבת רק "דחוייה" לחולה שיש בו סכנה ולא הותרה, ואף שהט"ז חולק שם על הרמ"א הוא רק מטעם שכתב שיש לחשוש שיחשבו שאסור לחלל ע"י ישראל, וזה לא שייך אם החולה עצמו יוכל לעשות החילול שבת בלי איחור, ע"כ.

לכאורה יש לדחות עיקר הוכחתו מדברי הרמ"א שפסק דיש לאסור ע"י אחר, דשבת דחוייה היא אצל פק"י. דלעולם יש לומר דס"ל להרמ"א דשבת הותרה אצל חולה שיש בו סכנה, ומה שהצריך לעשות ע"י עכו"ם הוא משום דכל שאפשר בדרך היתר לא 'הותר' האיסור אלא 'דחוי' הוא. תדע **דהרמ"א** גופא בתשובותיו (סי' עו באמצע תשובה) כתב דשבת הותרה אצל פקוח נפש, אע"פ שנקט בהגהותיו על השו"ע (סי' שכח ס"ם) שהיכא דאפשר ע"י גוי יש לעשות על ידו.

וכן נראה **מהמ"ב** (סי' שכח ס"ק ל"ט) שהרי אע"פ שלא הכריע האם שבת הותרה או דחוייה מפני פקוח נפש, מ"מ כתב בפשיטות **בביאור הלכה** (סי' רע"ח על סע"א ד"ה מותר) דהיכן שאפשר להוציא החולה מהמקום אין לכבות הנר בשבילו (אע"פ שיש בזה משום צורך החולה) ואם כיבה עבור על איסור חטאת, עי"ש. ולא חילק בין למ"ד שבת הותרה או דחוייה אצל חולה שיש בו סכנה, אע"כ כל שניתן לעשות בהיתר, לא הותרה מלאכת שבת [וזה דלא כהשפת אמת (שבת ג. ד"ה ב) שכתב שבכ"ה פטור דמ"מ הציל בזה את החולה והא קי"ל דכל הזרזי משובח ותו דהוי ע"פ טעה בדבר מצוה ועשה מצוה דפטור. ובושאל ומשיב (תת ח"ג ד"ה ט"ז) כתב דדאי אף דפק"י דחוייה הוא ויש להדר איסור קל שיכול להיות אפ"ה כל שעבר ועשה איסור תורה פטור דבאמת דחוי הוא שבת אצל פק"י. ועיין **במנחת שלמה** (ק"י ס"י ז ע"פ א אות ו ד"ה וגם), ו**באג"מ** (ח"ים ח"ב סי' ע"ט סוף אות ג) שמבואר כדברינו, ועי"ש עוד (אות ד). וכבר הארכנו בזה בס"ד בגליון י"ג ובגליון קפ"ב.

ומעתה יש לומר דעד כאן לא אמרינן דעבדינן על ידי עכו"ם (לדעת הרמ"א שם) כי על ידו אין כאן חילול שבת כלל, משא"כ כשממה נפשך ישראל יעבור על האיסור, יש לומר דאין נפ"מ מי יחלל שהרי על כולם מוטל להציל את הנמצא בסכנה.

ועוד יש לתמוה על דבריו, דהרי כבר הוכחנו לעיל דעל כל ישראל מוטל להציל את השני מידי סכנה, וא"כ מה לי אם יכול לעשות בעצמו או לא, דהרי לפי המבואר לעיל חיוב מן התורה הוא זה ואין בהצלתו חטא כלל אלא מצוה דאורייתא. [וכ"כ **בחת"ס** (א"ח ס"י צ"ב) דבמקום פיקוח נפש אין עבירה אלא מצות עשה לחלל שבת ואינו עושה אלא בשביל עצמו שמוטל לפקח על עסקי נפש, ואין זה משום חטא בשביל שיזכה חבירו, ע"כ. ועי' **במהרצ"ח** (שבת ד. על תוס' ד"ה וכו') דאין זה בכלל חטא בשביל שיזכה חבירו אלא זה גופה של המצוה, ע"כ].

שו"ר בש"כ (ח"ב פל"ב הגה י"ד) שכתב בשם **הגרש"ז** "א צ"ל דמה שכתב הא"ר הנ"ל דאם החולה עצמו יכול לעשות ע"י הדחק מותר לבריא לחלל שבת עבורו היינו דהכי אורחא דמילתא אבל ה"ה גם אם יכול החולה לעשות שלא ע"י הדחק. [אולם עי"ש (הגה פ"ט) שכתב עוד בשם הגרש"ז שמשתפק דאפשר שלדעת המקו"י (דס"ל שלעשות מלאכה ע"י שתיים אסור מה"ת) אם החולה יכול בעצמו לעשות המלאכה, מוטב שיעשה רק הוא מלהרבות עוד אנשים אחרים כיון דמסתבר שעל החולה עצמו מוטלת ההצלה יותר מלאחרים], ודו"ק".

ומיהו הר"י יונה כתב שם (כח: ד"ה אבל) דהיינו דוקא כשבשעה שבידך בפה"א לא נתכוין לפטור פה"ע אבל אם נתכוין לפטור את פה"ע אין צורך לחזור ולברך. עכ"ל ה"ב".

וכתב שם **הפרישה** (סי' ר"א ס"ק ה') דמ"ש ה"ב ומיהו הר"י יונה וכו' משמע דס"ל דהר"י יונה פליג עם רש"י בענין זה (אלא דהפרישה גופא ס"ל דלא פליגי ואף הרש"י מודה דכל שכיוון לפטור את פרי העץ יצא יד"ח).

ומבואר בדברי הפרישה דדעת ה"ב" דלדעת הרש"י אף אי יכוון להדיא לפטור את הדבר שברכתו בורא פרי העץ לא יצא ידי חובה. וא"כ הדרינן לסברא בתרייתא עדיף טפי דיברך על הפרי המסופק ויכוון לפטור את הפרי הודאי, דאי יברך על הפרי הודאי נמצא דלא מהני ברכתו לפרי המסופק אי ברכתו בורא פרי העץ.

אלא דאכתי יש לומר דכיוון דאין הדברים מפורשים ברש"י, ואף ב"ב" אינו להדיא אלא ממשמעות דבריו, ואף הפרישה גופא נחלק על ה"ב" בהבנת דברי הרש"י ופירש דאף לדעת הרש"י כל שכיוון לפטור את פרי העץ יצא יד"ח, א"כ עדיף טפי דיברך על הפרי שברכתו ודאי בורא פרי האדמה דהוי ברכה הבוררת טפי.

איברא דיעונו **בשאגת אריה** (סי' כ"ז) דכתב הדבר ברור דרש"י ותוס' ודאי לית להו הא דהר"י יונה מהא דפ"י דהא דתנן בירך וכו' ה"מ בחד מינא וטעה וכו' משמע דוקא בחד מינא הוא דמהני אבל בתרי מיני אפ"י במתכוון אין ברכת הצנון פטור את הזית. ומכח זה אף הקשה על ה"ב" איך פסק בשו"ע (סי' ר"ו ס"ב) כדברי הר"י יונה ושיבך דברי הרש"י והתוס'. והסיק שם לענין דינא דהדבר ברור לפסוק כדעת הרש"י והתוס', והכי משמע מסוגית הגמ', וגם דברי הר"י יונה יש לכונן כן, ואפ"י הוי לפניו פה"א ובפה"ע ויברך על בפה"א וכוונתו לפטור את פרי העץ בברכה זו לא מהני וצריך לברך על פרי העץ ברכת בפה"ע. עכ"ד.

ובשע"ת (סי' ר"ו ס"ק ב') הביא דברי השאגת אריה ה"ב, והעלה לדינא שאם היה לפניו פרי שברכתו בפה"א ופרי שברכתו בפה"ע וברך על הפרי שברכתו פה"א בפה"א וכוונתו לפטור את הפרי שברכתו בפה"ע, אין לו לחזור ולברך שוב בפה"ע על פרי זה וכדברי השו"ע, דספק ברכתו להקל, ומ"מ לכתחילה יש לו להיות נמלק שלא לאכול מיד את פרי העץ (אלא לאחר זמן ואז יחזור ויברך). והובאו דבריו להלכה **במשנ"ב** (סי' ר"ו ס"ק י').

הרי חזינן דדעת השאגת אריה לפרש דברי הרש"י כמשמעות ה"ב", וכתב עוד דכן דעת התוס', וס"ל נמי דאף דברי הר"י יונה יש לכונן כן, והכי ס"ל להלכה. ודעת השע"ת והמשנ"ב לדינא דאע"ג דבדיעבד קי"מ"ל כדעת השו"ע מ"מ לכתחילה יש לחשוש לדעת הרש"י. וא"כ ה"נ בנד"ד נמצא דלמעשה עדיף טפי דיברך על הפרי המסופק בפה"א ויכוון לפטור בברכה זו את הפרי הודאי דבכ"ה נפיק י"ח לכ"ע.

והצגתי את הדברים קמיה **דמון הגר"ח קניבסקי שליט"א** והסכים עימם. [נכתב ע"י הרב ש.פ. שליט"א]

פניני מוסר

עניני בטחון - גדרי ההשתדלות

חובתו להאמין שכל הסיבות הטבעיות מסורות בידי ההשגחה - "... הבטחון המוטל על כל שומרי התורה, והוא שיהא נטוע באמונתו של אדם וברור בלבו, שהעילות הטבעיות והאמצעים הרגילים מסורים בידי השגחה אלקית פרטית לגבי כל אחד ואחד, לכל זמן ולכל מצב, וברצותו יתעלה הולכות העילות בדרך הטבעית שהותוותה להן, וברצותו סוטות הן מדרך הרגילה וחורגות מדרך טבע..."

כל הגורמים הטבעיים הללו כפופים לחפצו ורצונו יתעלה, ועל פי פקודתו ורשותו פועלים הם על רוב בני האדם לפי טבעם בדרך הידועה לכל, ובפקודתו ורצונו פועלים הם לפעמים בדרך ההפוכה מזו שנוצרו לה". (המספיק לעובדי ה', מאמר הבטחון)

ולכן צריך לזכור את הקה"ה גם בעת ההשתדלות הטבעית - "לאור הדברים האלה חייב אפוא שומר הדת, בשעה שהוא מקדיש את חילו לגורמים טבעיים ודברים רגילים כדי להפיק מהם תועלת ולהרחיק את היזקם, שיהא בטחונו על ה' יתעלה ויהא לבו תלוי בו בהפקת התועלת שהוא מקווה, והרחקת היזק שהוא נשמר, לפני שיקדיש להם את חילו.

ולכן ציוו עלינו מעתיקי ההלכות ז"ל "הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון שיהא עסק זה לי לרפואה..." ומתוך הפרטים הללו תקיש על דומיהם. וצריך שיהא דבר זה חוזר ונשנה בדעתו בשעת מאמציו ומחזור לו היטב היטב כדי שלא יסיטה ממנו, ואז לא יהיה להוט יותר מדאי אחרי התועלת, ולא יקדיש לה את כל מעיניו, אלא כמו שאמר חז"ל (אבות ד, ז) "הוי ממתע בעסק ועוסק בתורה, ולא יירא את הדברים המפחידים מכה עצמם אלא יירא את מי שמעניש באמצעותם, יירא ענשו יתעלה על ידם ויבטח בחסדו יתעלה". (המספיק לעובדי ה', שם)

נעוד ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"